

Universiteit Utrecht

De rol van alcohol en drugs bij het stoppen met criminaliteit

Student: V. Broere
Studentnummer: 0439088
Datum: Mei 2009
Instelling: Universiteit Utrecht
Opleiding: Pedagogische wetenschappen
Cursusjaar: 2008/2009
Onderwijsonderdeel: Master Orthopedagogiek
Forensische Pedagogiek
Afstudeerscriptie
Eerste beoordelaar: I. Weijers
Tweede beoordelaar: E. van Laarhoven

Abstract

Subject: this study describes the desistance process of nine Dutch ex-offenders. It focused mainly on the influence of alcohol and drugs. *Participants:* a select sample of one female and eight male respondents in the age of 19 up to 36 years. The respondents were of diverse ethnic backgrounds, amongst others Moroccan, (Netherlands-) Antilles and Surinam. *Methods:* this descriptive, qualitative study used depth- interviews based on semi -structured questionnaires. *Results:* although alcohol and drugs were present in the criminal careers of the respondents, they had a small impact on the desistance process. Human agency, external influences as well as the interaction between them seemed to be more important.

De kosten van opvang of behandeling van een jeugdige delinquent tijdens en na zijn of haar verblijf in justitiële jeugdinrichtingen bedragen ongeveer 250.000 euro per jaar. Ondanks dure interventies wordt er veelvuldig gerecidiveerd. Het Rijk stelt daarom dat de effectiviteit van behandelingen hoger zou moeten zijn (Stuiveling & de Brauw, 2007). Er wordt al decennia lang onderzoek gedaan om meer inzicht te verwerven in jeugdcriminaliteit en te zoeken naar mogelijke oplossingen voor dit probleem. Onderzoekers kijken hierbij met name naar de risicofactoren van delinquent gedrag, welke gevonden worden in kindfactoren en factoren in de omgeving, op micro-, meso- en macroniveau (Born, Chevalier & Humblet, 1997; Dodge, Coie & Lynam, 2006). Moffitt (as cited in Piquero, 2004: 111) heeft twee groepen delinquente jongeren onderscheiden, de ‘adolescence limited’ en ‘life course persistent’ jongeren, voor wie verschillende ontwikkelingspaden zijn gevonden. Voor de eerste groep geldt dat het plegen van delicten behoort bij de ontwikkelingsfase, namelijk de adolescentie (Donker & Slotboom, 2008). Voor de tweede groep geldt dat het plegen van delicten reeds begint voor de aanvang van de adolescentie en zich uitstrekt tot in de volwassenheid. De theorie die deze begrippen ondersteunt, de ‘Dual Taxonomy Theory’, meent dat aan de hand van aanwezige risicofactoren in de kindertijd, delinquente gedragingen op latere leeftijd voorspeld kunnen worden (Ayers et al., 1999). Echter, Laub en Sampson (2003: 286) tonen in hun boek aan dat ondanks sterk overeenkomstige risicofactoren in de kindertijd, er op latere leeftijd zeer uiteenlopende uitkomsten kunnen worden gevonden. Ook Kazemian (2007) en Schroeder, Giordano en Cernkovich (2007) noemen dit. De laatste jaren is er onder andere daarom meer aandacht ontstaan voor de vraag waarom bepaalde jongeren hun criminele carrière stopzetten.

De ‘age-crime’ curve

Dit onderzoek richt zich op de vraag waarom jongeren die veel of zware delicten hebben gepleegd zijn gestopt met de criminele carrière. Het stoppen met criminaliteit wordt hier als ‘desistance’ aangeduid. Aan de hand van een grafiek die de relatie tussen leeftijd en criminaliteit weergeeft, de ‘age-crime curve’, wordt een patroon gevonden van toenemende criminaliteit in de adolescentie en afnemende criminaliteit in de vroege volwassenheid (Ayers et al., 1999). Dit patroon wordt door de tijd heen gevonden. Echter, de laatste jaren lijkt de piekleeftijd ten gevolge van de uitgestelde zelfstandigheid (langer studeren en thuis wonen) te stijgen van de late adolescentie naar de vroege volwassenheid (Kazemian, 2007; Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008). Arnett (2000) wijst erop dat deze periode van uitgestelde volwassenheid beter als ‘emerging adulthood’ kan worden aangeduid, omdat die periode wezenlijk verschilt van zowel de adolescentie als de vroege volwassenheid. Personen die zich in deze periode bevinden menen zelf pas volwassen te zijn wanneer zij financieel onafhankelijk zijn, verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en onafhankelijk besluiten kunnen nemen. Gedurende de ‘emerging adulthood’ oefenen zij met deze vaardigheden en wanneer onafhankelijkheid is bereikt, is ook de volwassenheid ingetreden.

Alhoewel er consensus over is dat de criminaliteit bij jongeren begint af te nemen tussen de twintig en de vijfentwintig jaar (Shover, 1996, as cited in Maruna & Immarigeon, 2004: 103) en bij de meesten niet meer voorkomt wanneer zij achtentwintig zijn (Blumstein & Cohen, 1987, as cited in Maruna & Immarigeon, 2004: 103), is er nog geen duidelijkheid over de oorzaken van deze afname (Kazemian, 2007). Hieronder worden een aantal perspectieven besproken.

Theoretische benaderingen ten aanzien van desistance

Een eerste tweedeling in de literatuur over desistance is de ‘what works’ literatuur enerzijds, waarin het stoppen na een interventie centraal staat (Maruna, Immarigeon & LeBel, 2004: 12; LeBel, Burnett, Maruna & Bushways, 2008). Anderzijds is er literatuur over ‘spontane desistance’, waarbij er sprake is van desistance zonder de aanwezigheid van een interventie (Bushways, Brame & Paternoster, 2004: 88), of waarbij de interventie niet de directe aanleiding tot het stoppen met criminaliteit was (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008).

Tevens bestaat er een tweedeling tussen de statische en dynamische invalshoek. De eerste gaat er vanuit dat desistance doorgaans al op jonge leeftijd vaststaat, doordat natuurlijke processen of psychologische voorbestemdheid alles bepalen (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008). De maturatietheorieën beschrijven desistance als iets dat ‘gewoon’ gebeurt aan de hand van interne rijpingsprocessen (McIvor, Murray & Jamieson, 2004: 187). Wanneer een delinquent ouder en

meer volwassen wordt, treden er fysieke en mentale veranderingen op, welke een verklaring vormen voor het verbeteren van het gedrag. Uiteindelijk zullen hierdoor bijna alle delinquenten uit de criminaliteit groeien (Glueck & Glueck, 1974, as cited in Laub & Sampson, 2003: 26). Een variant op deze theorie is de theorie van Hirschi en Gottfredson (1990, as cited in Farrall & Bowling, 1999). Deze meent dat een kleine groep delinquenten niet zal stoppen met criminaliteit bij het ouder worden, als gevolg van een lage mate van zelfcontrole. Zelfcontrole ligt volgens de auteurs al vroeg in het leven vast en verandert nauwelijks. Bij de maturatietheorieën worden bewuste interne processen en omgevingsinvloeden niet erkend als factoren die desistance kunnen beïnvloeden (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008).

Volgens ontwikkelingstheorieën kan desistance verklaard worden aan de hand van psychologische voorbestemdheid. Er wordt vanuit gegaan dat het traject van delinquent gedrag voor elke delinquent ongeveer gelijk verloopt. Aan de hand van ontwikkelingsstadia kan men desistance al op jonge leeftijd voorspellen. Een voorbeeld van psychologische voorbestemdheid is de tweedeling tussen ‘adolescence limited’ en ‘life course persistent’ delinquenten, wat eerder werd aangehaald (Moffit, as cited in Piquero, 2004: 111). Voor de invloed van externe factoren is bij de ontwikkelingsbenaderingen weinig ruimte (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008).

Naast de statische invalshoek is er de dynamische invalshoek, waarin verondersteld wordt dat gebeurtenissen op latere leeftijd een belangrijkere rol spelen bij het stoppen met criminaliteit. De invloed van omgevingsfactoren en de actieve inbreng van de delinquent worden hier benadrukt. Deze invalshoek krijgt de laatste jaren meer aandacht, mede dankzij empirisch onderzoek (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008).

De verschillende stromingen worden in de levensloopbenadering geïntegreerd. Er wordt voor elk individu apart gekeken welke factoren hebben meegespeeld bij het stoppen met criminaliteit. Desistance wordt hierbij niet als een stipte gebeurtenis gezien (termination), maar als een dynamisch proces (Kazemian, 2007). In de levensloopbenadering wordt gekeken naar ‘life events’ (transitions / turning points), die de situationele en structurele levensomstandigheden (trajectory) kunnen veranderen (Farrall & Bowling, 1999; Nelissen, 2008). ‘Termination’ is het punt waarop het plegen van criminaliteit definitief wordt gestopt, het is dus de uitkomst van het proces (Laub & Sampson, 2003: 21; Maruna, Immarigeon & LeBel, 2004: 18).

Bevindingen uit onderzoek aan de hand van de levensloopbenadering

De levensloopbenadering richt zich op desistance als dynamisch proces. Uit onderzoek komen verschillende ‘life events’ naar voren die kunnen dienen als beschermende factoren: factoren die desistance bevorderen (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008). De sociaal georiënteerde

theorieën noemen huwelijk en stabiel werk als 'life events' die de bindingen van het individu vergroten. Echter, het huwelijk *an sich* bevordert desistance niet direct, maar de kwaliteit van het huwelijk lijkt belangrijker te zijn (LeBel, Burnett, Maruna & Bushways, 2008). Met die bevinding wordt het belang van kwalitatieve data benadrukt (Farrall & Bowling, 1999), omdat wordt achterhaald wat in het huwelijk maakt dat de criminele carrière vaarwel wordt gezegd. Huwelijk en werk brengen bepaalde veranderingen met zich mee (Nelissen, 2008). Zo kunnen zij de mate van informele sociale controle verhogen, conventionele bindingen bieden en de routine activiteiten veranderen (Laub & Sampson, 2003: 42-43; Farral, 2004). Werk en huwelijk zorgen ervoor dat de relatie met prosociale anderen wordt vergroot (Nuytiens, Christiaens & Eliaerts, 2008) en er meer bindingen met de maatschappij ontstaan. Hierdoor wordt de kans op het plegen van delicten kleiner. Een verklaring als deze past binnen de sociale controle theorie (Laub & Sampson, 2003; Maruna, 2001: 30). De leeftijd van de delinquent lijkt hierbij een belangrijke rol te spelen (McIvor, Murray & Jamieson, 2004: 194). Er kan bijvoorbeeld gezegd worden dat voor de invloed van het huwelijk op desistance geldt, dat er op verschillende leeftijden andere effecten worden gezien (Bushways, Brame & Paternoster, 2004: 90).

Naast de sociale factoren, worden er factoren gevonden in de actieve inbreng van de delinquent. De actieve inbreng wordt door Laub & Sampson (2003: 38) 'human agency' genoemd. Bij de human agency staan enerzijds rationele processen centraal. Aan de hand van de voor- en nadelen van criminaliteit, wordt al dan niet de keuze tot het plegen van delicten gemaakt. Dit wordt ook wel de rationele keuzetheorie genoemd (Burnett, 2004: 153; Maruna, 2001: 33). Anderzijds wordt er vanuit de cognitieve visie inzicht verkregen in de subjectieve veranderingen in zelfbeeld en identiteit (Farrall & Bowling, 1999). Cognitie, zelfbeeld en identiteit verwijzen naar de manier waarop een individu de wereld interpreteert en waarde geeft (Burnett, 2004: 153; LeBel, Burnett, Maruna & Bushways, 2008).

Concluderend kan worden gesteld dat factoren die een rol spelen bij desistance met name gevonden worden in de sociale factoren die de bindingen van het individu vergroten en in de actieve inbreng van het individu. De interactie tussen deze factoren is hierbij belangrijk. Een baan kan pas een positieve invloed hebben, wanneer de persoon deze als positief evalueert. Andersom kan een baan ervoor zorgen dat de identiteit van een persoon verandert. Kortom, de aanwezigheid van sociale bindingen is noodzakelijk, maar het is een onvoldoende conditie voor succes. Ook actieve keuzeprocessen en cognitieve veranderingen moeten plaatsvinden om desistance aan te moedigen (LeBel, Burnett, Maruna & Bushways, 2008). Toevalsfactoren kunnen ook een rol spelen in het proces (Nuytiens, Christiaens & Eliearts, 2008).

Drank, drugs en problemen

In het onderzoek van Laub en Sampson (2003) wordt naar de rol van middelen bij desistance gekeken en voornamelijk naar de rol van alcohol. Voordat hierop wordt ingegaan, wordt besproken wat middelengebruik is en wat er bekend is over de relatie met delinquentie.

Met middelengebruik wordt het gebruik van alcohol, legale of illegale drugs of te inhaleren stoffen bedoeld (Lodewijks, Doreleijers, Ruiters & Wit-Grouls, 2003: 68). Het is bekend dat jongens vaker legale en illegale drugs gebruiken dan meisjes en dat er verschillen zijn in het gebruik voor etniciteit, waarbij bijvoorbeeld Marokkaanse jeugdigen minder alcohol en drugs gebruiken dan autochtone jongeren (Junger, Mesman & Meeus, 2003: 37; Korf, 2008). Middelengebruik is sterk gerelateerd aan uitgaan en het kan recreatief of experimenteel zijn, maar het kan ook problematisch worden. Frequent middelengebruik en psychische afhankelijkheid komen relatief vaak voor onder risicjongeren. Dit zijn zwerfjongeren en jongeren in het speciaal onderwijs, spijbelopvangprojecten, jeugddetentie en jeugdhulpverlening (Korf, 2008). Doreleijers (2008) geeft daarnaast aan dat wanneer (oppositieel- opstandige) gedragsstoornissen samen gaan met andere stoornissen, er vaak sprake is van alcohol- en drugsmisbruik en vooral van cocktailgebruik: het innemen van drugs en alcohol tegelijkertijd. Recreatief middelengebruik bij jongeren wordt indirect voorspeld door een hoog niveau van sensatiezucht. Directe voorspellers zijn 'enhancement motieven' ('het is lekker') en copingmotieven ('ik vergeet mijn problemen'). Problematisch middelengebruik wordt direct voorspeld door impulsiviteit en copingmotieven (Korf, 2008). In dit onderzoek zal voor elke respondent gekeken worden of er sprake is (geweest) van middelengebruik. Dit vormt de eerste deelvraag van het onderzoek.

De rol van alcohol en drugs bij het plegen van delicten

In de laatste decennia is er bewijs gevonden voor een verband tussen druggebruik en delinquentie bij adolescenten (D'Amico, Edelen, Miles & Moral, 2007). Laub & Sampson (2003: 263) laten bijvoorbeeld zien dat een levensstijl gekenmerkt door frequent alcoholgebruik verbonden is met criminaliteit. Met name de ernst en de frequentie van middelengebruik zijn factoren die geassocieerd worden met overtredingen door jonge mensen (McIvor, Murray, Jamieson, 2004: 193). Hierover is bekend dat jongeren die zich schuldig maken aan ernstige en gewelddadige delicten, vaker middelen misbruiken dan jongeren die minder ernstige delicten plegen (Loeber, Slot & Sergeant, 2001: 132). Tevens blijkt uit onderzoek van Ferweda (1999, as cited in Loeber, Slot en Sergeant, 2001: 143) dat 85 procent van de ernstige jeugddelinquenten alcohol drinkt, tegenover 50 procent van de jeugdige niet-delinquenten. De eerste groep drinkt

vaak op meerdere momenten per week, terwijl de tweede groep meestal alleen in het weekend drinkt. De delinquenten drinken gemiddeld vijftien glazen per week, de niet-delinquenten gemiddeld vijf en een half glas. Daarbij is er vaker sprake van cocktailgebruik.

Over de aard van de relatie tussen middelengebruik en delinquentie bestaat geen volledige duidelijkheid. In onderzoek wordt ondersteuning gevonden voor de veronderstelling dat middelenmisbruik een risicofactor is voor gewelddadig gedrag bij jongeren (Loeber & Hay, 1997) en voor recidive in criminaliteit (Demblo, as cited in Lodewijks, Dorreleijers, Ruiters & Wit-Grouls, 2003: 68). Maruna (2001: 65) geeft aan dat jongeren pas na de aanvang van de criminele carrière drugs gaan gebruiken, doordat zij in de delinquente cultuur met die middelen in aanraking komen. Dijk, Sagel-Grande & Toornvloed (2006: 109) geven aan dat alcohol de neiging tot risicovol gedrag vergroot, waardoor er een grotere bereidheid is tot het plegen van delicten. Dit geldt volgens hen niet alleen voor geweldsdelicten, maar voor andere vormen van criminaliteit. Zo worden drugs en alcohol bijvoorbeeld gebruikt om de angst weg nemen voorafgaande aan een inbraak (Burnett, 2004: 154). In bovenstaande bevindingen worden alcohol- en druggebruik als oorzaak gezien van delinquent gedrag en andersom.

Er kan echter niet zomaar gesproken worden van een causaal verband tussen middelengebruik en delinquentie. Mogelijk zijn beide begrippen terug te voeren op dezelfde onderliggende factoren (Maruna, 2001: 65), of versterken middelenmisbruik en delinquentie elkaar in een patroon van wederzijdse veroorzaking (Loeber, Slot & Sergeant, 2001: 132). Het is ook mogelijk dat er een ander verband bestaat voor alcohol dan voor drugs, omdat jongeren vaker op vroegere leeftijd in aanraking komen met alcohol dan met (hard)drugs (Menard & Mihalic, 2001).

Het tripartiete model van Goldstein (as cited in Korf, 2008; Schroeder, Giordano & Cernkovich, 2007) geeft meer inzicht in de verbanden tussen middelengebruik en geweld. Ten eerste is er een psychofarmacologisch verband, waarin geweld direct het gevolg is van middelengebruik. Ten tweede is er een economisch-compulsief verband, waarbij de oorzaak ligt in de verslaving aan drugs en gewelddadig gedrag erop gericht is om drugs of geld voor drugs te verkrijgen. Tot slot is er het systemisch verband, waarbij de oorzaak niet in de drugs zelf ligt, maar een uitvloeisel is van betrokkenheid bij de drughandel. Onderzoek laat zien dat het bij het psychofarmacologisch verband met name om alcohol gaat, omdat dit een agressie-opwekker of -versterker is. Het onderzoek in Nederland onder gedetineerde jongeren laat zien dat de tweede en derde vorm nauwelijks voorkomen. Verslaving betreft meestal dure middelen, waar jongeren nog niet mee in aanraking zijn gekomen. Daarnaast zijn de meeste jongeren te jong om een verslaving te ontwikkelen. De derde vorm, het systemisch verband, lijkt in Amerika voornamelijk te gaan om de crackmarkt, iets wat in Nederland nauwelijks bestaat. De tweede

deelvraag van het onderzoek betreft de rol van middelen bij het plegen van delicten. Er wordt gekeken of het tripartiete model wordt teruggezien in de criminele carrières van de respondenten en of het model ook opgaat voor andere delicten dan geweldsdelicten.

De rol van alcohol en drugs bij het stoppen

Na de rol van drugs en alcohol bij het plegen van delicten te hebben besproken, wordt nu ingegaan op de rol van middelen bij het stoppen. In de literatuur is niet vaak geschreven over de relatie van middelengebruik met desistance. Evenmin is er veel empirisch onderzoek voorhanden.

Het onderzoek van Laub en Sampson (2003: 186) laat zien dat er bij de persistente delinquenten vaker sprake is van hevig alcoholgebruik dan bij de desisters. Persistente delinquenten zijn delinquenten die doorgaan met het plegen van delicten, in tegenstelling tot de desisters, die stoppen met criminaliteit. Hevig alcoholgebruik beïnvloedt met name de persistente en de meer ‘zig-zag’ patronen van overtredingen. In het zogenaamde zig- zag patroon, worden perioden waarin veel delicten worden gepleegd, afgewisseld met perioden waarin geen crimineel gedrag wordt vertoond. Burnett (2004: 162) geeft aan dat alcoholgebruik en drugverslaving als obstakels worden genoemd die het stoppen met het plegen van delicten bemoeilijken. Zo kan alcohol de controle over het leven beperken (Laub & Sampson, 2003: 284). In een onderzoek van McIvor, Murray en Jamieson (2004: 184) geeft een jonge delinquente vrouw aan dat ondanks het feit dat drugs en alcohol geen rechtvaardigingen zijn voor het plegen van delicten, het wel veel kan uitleggen. Ook hier wordt genoemd dat druggebruik of -verslaving een belangrijk kenmerk is van jonge mensen die continu overtredingen plegen. Zij zijn niet in staat te stoppen met het plegen van delicten, totdat ze in staat zijn dit wel met hun verslaving te doen. Maruna (2001: 63) meent dat ondanks het feit dat er persistente delinquenten zijn die geen middelen gebruiken, persistente patronen van criminaliteit bijna niet los kunnen worden gezien van middelenmisbruik.

Ook Schroeder, Giordano en Cernkovich (2007) zien druggebruik als kernelement voor de continuïteit van jeugd delinquentie. Zij benadrukken hierbij het verschil met alcoholgebruik, omdat de drugscène samengaat met een aparte, afgezonderde cultuur die wordt geassocieerd met criminele activiteit. In Nederland zijn cannabisgebruikers echter geen afgezonderde groep (Korf, 2008). Wel kan hieruit worden geconcludeerd dat niet alleen drugs (of alcohol) het stoppen met criminaliteit bemoeilijken, maar de hele cultuur om het gebruik heen (Schroeder, Giordano & Cernkovich, 2007). Zo wordt ook in het onderzoek van Laub en Sampson (2003: 186) genoemd

dat voor sommige delinquenten mannen drinken de avondvullende activiteit is, behorend bij de drinkcultuur.

Laub en Sampson (2003: 263) tonen echter aan dat wanneer patronen van alcoholgebruik veranderen, het plegen van delicten niet persé verandert. De auteurs halen hier de informele sociale controle theorie aan en noemen het verwoestende invloed dat alcoholgebruik heeft op de stabiliteit van het huwelijk. Middelengebruik beïnvloedt (de kwaliteit van) het huwelijk en werk en is daarmee een indirecte factor bij desistance.

Voor de desisters geldt dat zij vaker matige drinkers zijn dan persistente criminelen (Burnett, 2004: 162). Daarnaast zoeken zij vaker hulp voor hun alcoholprobleem. Er zijn desisters voor wie geldt dat de aansluiting bij de Alcoholisten Anoniem (AA) één van hun 'turning points' is (Laub & Sampson, 2003: 139). Het stoppen met alcoholgebruik is een factor die wordt geassocieerd met het stoppen met criminaliteit. Desistance houdt daarmee voor sommigen niet alleen het stoppen met criminaliteit in, maar ook het stoppen met middelengebruik. Echter, het stoppen met alcohol of drugs hoeft niet meteen het stoppen met criminaliteit in te houden. Sommige delinquenten zijn gewend aan het geld en gaan daarom door met het plegen van delicten (Maruna, 2001: 64). Daarnaast noemen desisters hun voormalig druggebruik wel eens een externe invloed, die ervoor heeft gezorgd dat zij zichzelf niet waren gedurende de periode dat zij delicten pleegden. Druggebruik is voor hen dan een verklaring of excuus voor het delinquent gedrag (Maruna, 2001: 93). In dit onderzoek zal voor de respondenten worden nagegaan wat de rol van middelen is geweest bij het stoppen met criminaliteit.

Methoden

Dit onderzoek betreft een kwalitatief, explorerend onderzoek naar het stopproces van delinquenten in Nederland, dat onderdeel uitmaakt van longitudinaal onderzoek. Van desistance wordt gesproken indien iemand die veelpleger was, voor een langere periode gestopt is met criminaliteit (Piquero, 2004: 104). Zedendelinquenten zijn niet opgenomen in het onderzoek. Er wordt verwacht dat zij een ander stopproces doorlopen, daar zij over andere specifieke persoonlijkheidskenmerken beschikken, zoals psychopathie (Meijer & Merckelbach, 2006: 82). Het onderzoek is gebaseerd op de levensverhalen van een selecte, heterogene steekproef van acht mannen en één vrouw in de leeftijd van 19 tot 36 jaar. Zij bevinden zich in de fase tussen de adolescentie en volwassenheid, welke Arnett aanduidt met 'emerging adulthood'. De respondenten hebben verschillende culturele achtergronden, waaronder Marokkaanse, Antilliaanse en Surinaamse. Zij zijn gevonden via contactpersonen uit de justitiële keten (politie, jeugdreclassering en justitiële jeugdinrichtingen), uit het voortgezet onderwijs en jeugdcentra.

Aan de respondenten werd gevraagd of zij andere kennissen hadden met een vergelijkbare situatie. Eén van hen heeft op deze manier een nieuwe respondent aangedragen, ook wel de sneeuwbal methode genoemd (Baarda, de Goede & Teunissen, 2005: 72; Kleemans, Korf & Staring, 2008). Alle respondenten hebben op vrijwillige basis meegewerkt en kregen een tegoedbon als dank voor de medewerking. De methode van dataverzameling is het interview, aan de hand van semi-gestructureerde vragenlijsten (Robson, 2002: 192). De interviews zijn afgenomen op het werk of op de school van de respondent en indien dit niet mogelijk was, in een restauratie of café op het station. De vragenlijst is door de onderzoekers geconstrueerd en bestaat uit drie delen. Hierin zijn vragen opgenomen over de relevante gebeurtenissen uit het verleden, de delictgeschiedenis en over het stopproces, zie bijlage 1. Aan de hand van de vragenlijst wordt een levensverhaal geconstrueerd. Dit is een methode die Laub en Sampson (2003) en Maruna en Immarigeon (2004) aanraden, omdat hiermee elk delinquent traject apart bestudeerd kan worden (Nuytiens, Christiaens en Eliaerts, 2007). In de levensloopbenadering staat het perspectief van de respondent centraal. Dat wil zeggen dat hetgeen de respondent als waarheid percipieert belangrijk wordt geacht, in plaats van de waarheid an sich (Kleemans, Korf & Staring, 2008). Het gaat dus kortweg om de subjectieve belevingswereld van de betrokken delinquent (Laub & Sampson, 2003). De bevindingen zijn in een onderzoeksteam besproken. Volgens Kleemans, Korf en Staring (2008) kan hiermee de validiteit vergroot worden. Het onderzoeksteam bestaat voornamelijk uit vrouwen. Volgens Van Liempt en Maalsté (as cited in Kleemans, Korf & Staring, 2008) worden vrouwen als minder bedreigend beschouwd en hebben zij daardoor gemakkelijker toegang tot informatie dan hun mannelijke collega's. De interviews zijn opgenomen op cassette en uitgewerkt tot een verbatim. Elk verbatim is gecodeerd en geanalyseerd aan de hand van (sub)thema's en een 'plus-min'-systeem (Maruna, 2001: 170).

Onderzoeksbevindingen

Middelengebruik bij de respondenten

De eerste deelvraag die beantwoord zal worden is de vraag in hoeverre er in het levensverhaal sprake is van middelengebruik bij de respondenten. Vijf van de negen respondenten hebben nooit geblowd, of zij hebben het wel eens geprobeerd, maar daartoe heeft het zich beperkt. Zij drinken niet, of zij drinken zo nu en dan, maar het alcoholgebruik blijft beperkt tot maximaal drie consumpties per avond. Opvallend is dat dit geldt voor de oudere respondenten uit het onderzoek, namelijk de mannelijke respondenten ouder dan 22 jaar. Voor de vier respondenten jonger dan 22 jaar ligt dat anders.

Bij twee respondenten is er in het levensverhaal sprake van alcohol- of druggebruik. Zo ging de Nederlands-Afrikaanse, 21-jarige Ajani, tijdens of na schooltijd naar ‘de shop’ met vrienden om softdrugs te gebruiken. Ook heeft hij wel eens harddrugs gebruikt (XTC). De Marokkaanse, 21-jarige Mehmed blowde met vrienden op straat en deed dit om de tijd door te komen. Ook dronken hij en zijn vrienden alcohol.

Twee respondenten lijken meer problemen te hebben gehad met drank en of softdrugs. Zo geeft de Marokkaanse, 19-jarige Hassan aan: *‘ik was verslaafd aan hasj. Ik heb het drieënhalf, vier jaar gedaan. Ik begon op mijn veertiende, het was niet om stoer te doen, maar het was gewoon zo lekker dat ik dacht: dit wil ik elke dag wel. Halverwege mijn zestiende kon ik niet meer zonder. Ik rookte elke dag acht, negen jointjes.’* De vrouwelijke respondente, de Surinaamse, 27-jarige Angela, gebruikte zowel alcohol als softdrugs. Ze blowde wel eens en deed dat omdat ze *‘gewoon wilde lachen’* en *‘het was misschien ook uit eenzaamheid’*. Gedurende drie maanden in haar leven blowde ze elke dag drie of vier joints. Daarnaast dronk Angela in een periode van haar leven elke dag van de week alcohol, ze begon hiermee om twee uur in de middag. Ze werd dan niet dronken, maar dit was wel het geval in het weekend. Ook gebruikte ze softdrugs en alcohol tegelijkertijd.

Middelengebruik en delicten

Aan de hand van de indeling van het tripartiete model van Goldstein (as cited in Korf, 2008) zal voor elke respondent worden gekeken wat de rol van middelengebruik is geweest bij het plegen van delicten. Ook zal antwoord worden gegeven op de vraag of het model opgaat voor andere delicten dan geweldsdelicten. Alvorens hierop in te gaan, kan worden gezegd dat voor één van de negen respondenten geldt, dat middelen op geen enkele wijze een rol hebben gespeeld bij het plegen van delicten.

Het psychofarmacologisch verband

Een aantal respondenten kunnen worden ingedeeld in het psychofarmacologisch verband, welke beschrijft dat middelengebruik de directe voorspeller is van agressief gedrag. Ajani geeft aan een paar blowtjes te hebben gerookt voordat hij een andere jongen neerstak met een mes. Hij geeft echter zelf aan dat *‘de softdrugs mijn doen en laten niet dusdanig heeft beïnvloed, dat het noemenswaardig is’*. Hij vindt middelengebruik een slap excuus voor het plegen van delicten. Ajani noemt zijn druggebruik toch als een eventuele secundaire factor in de criminele carrière, omdat hij er heel lui van werd. Ajani heeft drugtherapie gehad in één van de jeugdinstellingen waar hij heeft gezeten. Mogelijk hebben drugs toch een grotere rol gespeeld dan dat hij zelf

inschat. Tevens is het de vraag of er sprake is van het verband dat Goldstein bedoelde, aangezien niet duidelijk is of de drugs de enige, causale voorspeller was van dit geweld.

Voor Mehmed geldt dat middelengebruik geen relatie had met agressief gedrag, maar wel met eigendomsdelicten. Hij geeft aan dat een aantal van de delicten samengingen met drank of drugs. Hadden drank en drugs invloed op de delicten? *'Ja, op een gegeven moment dan zit je met z'n allen voor het moment en dan rook je een joint met elkaar om even rustig en kalm te worden, want je adrenaline slaat zo hoog op, terwijl je dat niet ken hebben op dat moment. Dus dan rook je een joint en ga je onder invloed van drugs weg, dat maakt je nog meer paranoia.* En dan durf je ook meer? *'Ja.'* Ook hier is onduidelijk of het echt gaat om middelengebruik als directe voorspeller, aangezien het plan om delicten te plegen reeds aanwezig was, maar softdrugs en alcohol werden gebruikt om rustig te worden.

Ook Hassan was stoned tijdens autodiefstallen, maar hij blowde niet om 'rustig' te worden. Hij was stoned omdat hij verslaafd was. Hij geeft aan: *'als je gaat blowen voordat je iets gaat doen, gaat er van alles door je hoofd. Nee, nee dat moet je echt nooit doen'*. Deze mening wordt gedeeld door andere respondenten. Zij geven bijvoorbeeld aan je concentratie te verliezen door alcohol of drugs, wat het plegen van delicten bemoeilijkt.

Angela geeft aan agressief te worden van het vele blowen. In de periode voorafgaande aan haar delict, namelijk drugsmokkel naar Brazilië, gebruikte ze ook alcohol. Zelf denkt ze dat het middelengebruik geen directe relatie had met de delicten, hoewel het alles wel makkelijker maakte: *'ik kwam in een bepaalde wereld en dan gaan die dingen gewoon makkelijker. Maar niet: dat had een invloed op wat ik deed. Ik werd er juist heel lui van, waardoor ik geen werk ging zoeken enzo.'*

Concluderend kan worden gesteld dat het psychofarmacologisch verband gedeeltelijk wordt teruggezien bij de respondenten, zij het meestal niet voor agressieve delicten. Eén van de respondenten geeft aan dat softdrugs het plegen van eigendomsdelicten direct beïnvloedden. Drugs werden gebruikt om kalm te worden en namen de angst voorafgaande aan het delict weg. Drugs waren een faciliterende factor: zij maakten het plegen van delicten makkelijker. De andere drie respondenten geven aan dat zij wel drugs gebruikten tijdens of voorafgaande aan de delicten, maar zij vonden niet dat het gebruik een directe invloed had op het plegen van delicten.

Het economisch compulsieve verband

Bij het tweede verband, het economisch compulsieve verband, ligt de oorzaak van geweld in de verslaving aan drugs. Gewelddadig gedrag is erop gericht is om aan drugs of geld voor drugs te komen. Bij geen van de respondenten werd het verband tussen middelen en agressie teruggezien.

Toch is er een soortgelijk verband gevonden. Hassan was verslaafd aan hasj en later aan weed. Hij geeft aan: *'maar ik blowde toen nog hasj, dus een tientje was zo weg. En omdat ik gewend was zoveel te blowen, moest ik bijverdienen en vandaar ging ik weer stelen.'* 'En die auto-inbraken deed je voor geld en dat geld had je nodig voor...?' *'...om te blowen ja'*. De verslaving aan softdrugs had hier een directe relatie met eigendomsdelicten.

Het systemisch verband

Het derde verband, het systemisch verband, wordt bij de respondenten in verhouding het meest teruggezien. Dit verband beschrijft dat de oorzaak van geweld niet in de drugs zelf ligt, maar een uitvloeisel is van betrokkenheid bij drughandel. Alhoewel er bij de drugdelicten van de respondenten wel degelijk sprake was van agressie, wordt in dit onderzoek met name drugverkoop als delict besproken. Het systemisch verband beperkt zich dan tot drugverkoop als delict. Indien er in het levensverhaal tevens drughandelgerelateerd geweld naar voren komt, wordt dit besproken.

Er zijn een aantal respondenten voor wie geldt dat er sprake was van drugverkoop op 'kleine schaal'. Zij verkochten voornamelijk kleine hoeveelheden drugs op straat. Zo geeft Ajani aan dat hij op twaalfjarige leeftijd begon met het verkopen van drugs: *'ik kreeg geen zakgeld meer, maar moest wel geld hebben. Dus dan ga je drugs verkopen. In die tijd ging er heel van XTC rond. Dat was heel populair daar en je kon er een leuk centje mee verdienen.'* Drugverkoop vond plaats op straat of op feesten. Ook Mehmed heeft vanaf zijn veertiende tot zijn negentiende levensjaar drugs gedeald op kleine schaal. Hij werd gebeld door mensen waarna ze afspraken op een bepaald punt. Hij verkocht aan hen dan verschillende soorten drugs.

De Antilliaanse, 27-jarige John begon op zijn zestiende met drugs verkopen. Hij kwam hiermee in aanraking door de bende waarbij hij was aangesloten. Op de vraag of hij drugs ging verkopen omdat anderen het aanboden, antwoordt hij: *'Nee. Het was zelf iets wat ik al vanaf ja... zo dacht ik zelf al'*. Hij verkocht aanvankelijk harddrugs op straat: *'je kocht een grammetje en dan ging je bolletjes maken. Dan ging je de straat op, daar waar de prostituees staan. En dan ging je verkopen aan druggebruikers op straat, aan junkies.'* *'En na een tijdje ben je bekend in de straat en dan is het gewoon lopen en je wordt vanzelf aangesproken'*. John is in die tijd wel eens door junks bedreigd met een mes en schaar. Hij geeft aan dat dit in het begin was, maar dat dit niet meer voorkwam zodra meer mensen hem kenden.

De vrouwelijke respondente Angela, heeft eerst drugs gedeald in Nederland. Zij is later opgepakt tijdens haar reis naar Brazilië, omdat ze cocaïne in haar pruik had gestopt. Na de detentie ontving Angela veel steun vanuit de hulpverlening, maar toch is ze wederom gaan

dealen. Ze geeft aan: *'maar toen kreeg ik weer van die gedachtes en toen ben ik weer gaan dealen op straat. En toen kwam ik weer in dat wereldje, want ik had geld nodig'* en *'Ja, cocaïne verkopen aan junks, zeg maar. Ik besepte echt niet waar ik mee bezig was. Maar het ging eigenlijk ook om de kick, ik dacht: 'ja, ik kan het!'. 'Ik was eigenlijk nog gewoon een kind, niet ontwikkeld. Echt een kind eigenlijk'*.

Er zijn tevens respondenten die drugs hebben verkocht op grotere schaal. Om te beginnen wordt er teruggegaan naar John. John verkocht eerst drugs op straat, maar dan komt hij vast te zitten. Hij zegt hierover het volgende: *'toen wilde ik niet meer. Ik wou het niet meer zo doen op straat. Ik wou het groter aanpakken. En dan kom je buiten, je hebt vastgezeten, dus ben je een stapje hoger, je hebt meer status. Je krijgt meer opties, doordat je andere mensen binnen hebt leren kennen. Je gaat verder met criminaliteit, maar dan dieper erin. Je gaat op grotere schaal verkopen.'* Ondanks dat het onduidelijk is of en hoe vaak hier geweld bij kwam kijken, is bekend dat John altijd een mes of vuurwapen bij zich droeg. Er heeft een dodelijk schietincident plaatsgevonden in het bijzijn van John. Een man had drugs afgepakt van een jongen die John kende. Die jongen heeft het geweer van John geleend en heeft de man omgebracht.

Leon, 24 jaar en van Surinaamse afkomst, verkoopt aanvankelijk illegaal verkregen elektronica. Toen hij zeventien was, kwam hij in aanraking met mensen die ook weed en hasj konden leveren. Het motief voor het plegen van delicten was in eerste instantie niet het verdienen van geld. Voor Leon speelde de 'kick' een grotere rol, omdat hij onderwijs volgde aan het Gymnasium. Hij werd als stuurman aangezien en door delicten te plegen werd hij stoer gevonden. Hij veranderde hiermee zijn identiteit. Toen Leon achttien was, heeft hij ook cocaïne verkocht: *'dan kocht ik dat in voor voor eh, de prijs lag toentertijd, toen ik er mee begon, voor kristal, dat is de hoogste kwaliteit, zat ik op iets boven de 20.000 euro en als ik het dan per kilo verkocht, dan zat ik alweer tegen de 40.000'*. Leon droeg vanaf zijn zeventiende altijd een vuurwapen bij zich, evenals de zeven jongens die onder hem werkte. Hiermee vonden bedreigingen plaats: *'het is heel simpel, als er zeven pistolen op iemand gericht worden dan werkt diegene meestal wel mee..'*

De Surinaamse, 36-jarige Patrick heeft vast gezeten voor deelname aan de georganiseerde misdaad, namelijk de import en export van drugs. Patrick houdt zich vanaf jonge leeftijd bezig met criminaliteit en heeft zestien jaar van zijn leven in de gevangenis doorgebracht. Op 25 jarige leeftijd begint hij met drugverkoop: *'daar kom je natuurlijk ook niet zomaar bij of in. Meestal worden de dingen aangeboden. En iedereen heeft zijn prijs denk ik. Dus, als je een bepaald aanbod krijgt dan is het aan jou de keuze ja of nee. En het was een zeer lucratief aanbod'*. Patrick deed naar eigen idee niet zo veel en noemt hierbij vooral de kracht van zijn

organisatorisch vermogen. Justitie gaf hem het label ‘makelaar’. Patrick heeft zijn geld ruimschoots verdiend in het drugcircuit. Hij heeft geparticipeerd in de internationale drughandel en hij kreeg hiervoor zes jaar gevangenisstraf.

De Marokkaanse, 27-jarige Annas, voorheen ‘werkzaam’ in de fraude, raakt gedetineerd. In detentie leert hij Patrick kennen. Hij geeft aan: *‘je leert mensen binnen kennen. Je hoort verhalen, je hoort bedragen: tonnen, miljoenen zelfs’*. Na zijn gevangenschap heeft hij in bijna alle drugs gedeald, variërend van weed tot aan speed. Gevangenschap heeft voor Annas dus een verschuiving van delict betekend: *‘met drugs is de pakkans minder groot dan met fraude. Je laat geen sporen achter.’* Bij de drughandel kwam geweld kijken. Zo heeft Annas wel eens een pistool op zich gericht gehad door Colombianen. Dit weerhield hem er echter niet van te stoppen met deze vorm van criminaliteit.

Ten aanzien van de tweede deelvraag blijkt dat de relatie van middelen met de delicten van de respondenten kan worden ingedeeld in het tripartiete model zoals beschreven door Goldstein. Ondanks dat de relatie tussen middelen en geweldsdelicten niet werd teruggezien, lijkt er toch een zelfde soort verband te bestaan tussen middelen en delicten in het algemeen.

Wat in de beantwoording van deze vraag opvallend is, is dat voor een tweetal respondenten de gevangenisstraf averechtse effecten hebben gehad. Er lijkt sprake geweest te zijn van ‘deviancy training’, omdat delinquenten in de gevangenis in aanraking zijn gekomen met andere delinquente personen en van elkaar hebben geleerd hoe zij criminele activiteiten het beste kunnen uitvoeren (Dodge, Dishion & Lansford, 2006).

Het stopproces van de respondenten en de rol van middelen hierin

Na de rol van middelen bij de delicten te hebben besproken, zal er worden gekeken naar de rol van middelen in het stopproces van de respondenten. Er wordt een indeling gemaakt in drie categorieën. In de eerste categorie wordt een oorzakelijk verband tussen middelen en desistance besproken. In de tweede categorie wordt gesproken over een ‘faciliterend verband’, waarbij middelen het stopproces hebben bevorderd of andersom. Tot slot is er de categorie ‘geen verband’. Middelen hebben dan op geen enkele wijze een rol gespeeld bij het stoppen.

Er wordt tevens gekeken hoe deze rol zich verhoudt tot de rol van de sociale factoren en factoren in de actieve inbreng van de respondenten bij het stoppen. De nadruk hierbij ligt op de actieve inbreng. Hierbij staan enerzijds de rationele processen centraal, die de keuze tot het al dan niet plegen van criminaliteit benadrukken (Burnett, 2004: 153). Anderzijds wordt er vanuit de cognitieve visie inzicht verkregen in de subjectieve veranderingen in cognitie, zelfbeeld en

identiteit (Farral & Bowling, 1999), waardoor de manier waarop een individu de wereld interpreteert en waarde geeft, verandert (LeBel, Burnett, Maruna & Bushways, 2008).

Oorzakelijk verband van middelen bij het stopproces

Geen van de respondenten noemt middelengebruik als directe oorzaak voor het stoppen met de criminele carrière. Bij Angela heeft het stoppen met criminaliteit wel geleid tot het stoppen met het gebruik van middelen. Angela vertelt over het gebruik van softdrugs: *'in het begin kreeg ik er lachkicks van, maar als ik veel blowde, werd ik heel agressief. Dus dat wilde ik niet meer.'* Denk je dat alcohol en drugs een rol speelden bij het stoppen met criminaliteit? *'Ja want je wilt dat niets meer gerelateerd is aan die tijd, weet je.'* Dus toen ben je gestopt met blowen en toen dronk je minder? *'Ja nu drink ik nog wel eens een wijntje voor de gezelligheid, maar ga overdag niet opeens Amaretto kopen ofzo'*. In een eerdere poging om te stoppen met criminaliteit, ging Angela door met blowen en op den duur verkocht ze ook weer drugs. Pas toen Angela zwanger werd van haar tweede kind, ontstond de motivatie echt te stoppen met criminaliteit. Door steun en hulp vanuit de omgeving en het hebben van een pro-sociale vriend werd er uiteindelijk volledig gestopt met criminaliteit. Dit leidt vervolgens ook tot het stoppen met softdrugs en het verminderen van het alcoholgebruik.

Bij het systemisch verband werd besproken dat er een verband is tussen middelen en criminaliteit, waarin drugverkoop het delict is. Het stoppen met drugverkoop heeft voor Annas en Patrick het einde van de criminele carrière ingehouden, aangezien dit het delict was waar zij zich in de laatste periode van de criminele carrière mee bezig hebben gehouden. Het afstand doen van middelen, houdt voor hen het stoppen met criminaliteit in. Wordt er op die manier gekeken, dan is er een soort oorzakelijk verband te zien. Echter, het willen stoppen met drughandel en dus met criminaliteit, wordt door factoren bepaald die buiten middelen liggen. Zo maakt Annas alvorens hij stopt met drughandel een duidelijke afweging tussen de kosten en baten van fraude delicten: *'ik wist dat als ik er nog een keer mee gepakt zo worden, de straffen veel hoger zouden zijn'* Dus de straf woog op tegen...? *'Ja, je weegt contant. Is het de moeite waard? Is het risico het waard? Hoe groot is het slagingspercentage?'* Waarom hij uiteindelijk met alle criminaliteit gestopt is? *'Kijk, op een gegeven moment word je de manier van leven zat en heb je behoefte aan rust.'* En: *'het is niet meer leuk. Teveel stress, teveel hoofdpijn, mensen die je niet kan vertrouwen. Ik wil niet meer hoeven opstaan met de gedachte dat er vandaag wat kan gebeuren...'* Bij Annas lijkt het stopproces dus voornamelijk bepaald te worden door factoren in de human agency. Delicten plegen ziet hij als een soort verslaving. Wat hem eraf kan

helpen? *'Ik zelf. Alleen ikzelf.'* En wat moet er dan echt in hem veranderen? *'Het is een kwestie van tijd'*. Hiermee lijkt het belang van leeftijd of tijd te worden benadrukt.

Ook bij Patrick lijkt de eigen inbreng belangrijk te zijn in het stopproces. Hij vertrouwt erg op zijn eigen kracht: *'ik heb invloed op mijn volledige zelf, op mijn eigen leven. Het is mijn keuze, mijn wil'*. Andere mensen of gebeurtenissen hebben volgens hem geen invloed gehad op het stopproces, hoewel hij over de detentie zegt: *'je gaat toch nadenken over hoe je bent omgegaan met dingen. Je vraagt je af: waar doe je het eigenlijk voor? Je zogenaamde vrienden die je nu niet ziet op bezoek, je status, of voor een dikke BMW? Al de stress, de spanning... En dan zie je dat het leven toch ook heel veel andere dingen biedt. En dat schijnen toch eigenlijk veel mooiere dingen te zijn.'* Het lijkt erop dat de detentie een moment van bezinning is geweest. Patrick zelf geeft echter aan: *'gevangenisstraf is het domste wat ze kunnen doen. Mensen komen er verbitterd uit en slimmer'*

Faciliterende rol van middelen bij het stopproces

Ajani heeft zijn van twaalfde tot zijn zestiende drugs verkocht. Hij stopte met de verkoop omdat hij gedetineerd raakte. Wat vond hij van de detentie? *'Ja achteraf ben ik het ermee eens. De kans was groot geweest dat ik anders in een goot of kerkhof gelegen had'*. Voor Ajani betekende detentie de initiatie van het stopproces. In de behandeling in verschillende jeugdinstellingen leerde hij zijn valkuilen kennen. Uiteindelijk heeft de detentie ertoe geleid dat Ajani ging inzien dat een conventionele levenswijze ook best goed was: *'Op een gegeven moment ga je prioriteiten stellen, ik wilde naar buiten. Het begint met aangepast gedrag. Ik merkte toen dat aangepast gedrag toch niet zo verkeerd was. Ik had rust, niet meer die prikkels, de woede was minder. Ajani lijkt hiermee de identiteit te hebben veranderd. Hij benadrukt dat hij de wil had om te stoppen. Ook lijkt er sprake te zijn van een afweging van kosten en baten: 'ik had geen zin meer om erover na te denken waar ik die nacht zou slapen, van wie ik nog geld moet krijgen, wie ik nog moet hebben, of de politie niet voor de deur staat. Ik wilde rustig in mijn bed kunnen liggen, een stabiel inkomen hebben, zodat ik mijn dingen kon betalen.'* De timing van de jeugddetentie lijkt hierbij belangrijk: *'als ik jonger was geweest had ik waarschijnlijk blijven bokken.'*

Ten aanzien van de rol van middelen in het stopproces blijkt dat Ajani na het stoppen met criminaliteit nog regelmatig blowt. Softdruggebruik heeft het stopproces mogelijk vergemakkelijkt, aangezien Ajani aangeeft dat het hem juist rustig heeft gehouden. Hoewel Ajani meent dat middelen geen invloed hebben gehad op het plegen van delicten, heeft het leren omgaan met het druggebruik mogelijk het stopproces gefaciliteerd. Ajani heeft drugtherapie gehad tijdens de detentie en daarnaast geeft hij aan: *'ik heb mezelf erg sterk als doel gesteld:*

eerst rekening, koelkast, dan shop'. Er is bij Ajani na het stoppen met criminaliteit dus nog steeds sprake van druggebruik, maar Ajani heeft prioriteiten gesteld, zodat hij niet in geldproblemen komt door het druggebruik.

Geen invloed van middelen in het stopproces

Hassan pleegt delicten om aan geld te komen voor drugs. Het stoppen met blowen leidt echter niet tot het stoppen met criminaliteit. Hassan was gewend geraakt aan het geld en ging daarom door met criminaliteit. Uit het levensverhaal van Hassan blijkt dat hij opgepakt worden, zijn ouders en zichzelf als keerpunten ziet in de criminele carrière. Hassan werd opgepakt en hij zegt hierover dat het zijn redding is geweest: *'het is een geluk bij ongeluk'*. Hassan verblijft een aantal dagen in een cel en gaat dan nadenken. Hij heeft een schuldgevoel naar zijn ouders *'kijk wat ze allemaal voor me doen, alle liefde die ik krijg, dit verdienen ze niet. En toen begon ik alles op een rijtje te zetten. Kijk wat ik ze teruggeef: alleen maar problemen en gezeik'*. Daarnaast wordt ook de eigen inbreng benadrukt. Ten eerste wordt er negatief gekeken naar het handelen in het verleden: *'als ik terugdenk, het is zo stom, zo mongolisch. Je wordt wakker, je gaat naar school en weer naar huis en denkt: die zakenmensen komen om vier uur en om half acht moet ik thuis zijn, dan heb ik dus drie, drie en een half uur om te stelen'*. *'Al die stress die erbij komt, al die vragen en onzekerheid'*. Ten tweede denkt Hassan na over hoe hij zichzelf ziet in de toekomst. Tot slot lijkt er ook een verandering in identiteit te hebben plaatsgevonden: *'het is gewoon echt niets voor mij. Er viel een last van mijn schouders. Nu heb ik pure rust. Als je goed kijkt, weerhoudt me niets ervan om te gaan stelen. Maar ik wel het écht niet. Als ik eraan terugdenk, voel ik me er zo vies bij. Ik heb gewoon een andere denkmethode, een andere instelling. Ik ben gewoon een spiegel tegen gekomen.'* Deze eigen inbreng lijkt ook een rol te hebben gespeeld in het stoppen met softdrugs-gebruik. Hassan zet wederom 'alles op een rijtje' en beseft zich dan dat hij drugs helemaal niet nodig heeft. Hij geeft drugs de schuld van de criminaliteit en besluit te stoppen met softdruggebruik. Human agency lijkt in beide stopprocessen een belangrijke rol in te nemen.

Voor Mehmed geldt dat er wel sprake is van het stoppen met criminaliteit, maar niet van het stoppen met middelengebruik, aangezien hij nu nog steeds blowt. Middelen hebben geen rol gespeeld in het stoppen met criminaliteit. Mehmed maakt een afweging tussen kosten in het stopproces en meent dat de pakkans vergroot is. Het stopproces wordt echter voornamelijk ingezet doordat hij een vriendin krijgt. Van een echte verandering van identiteit of denken lijkt nog niet echt sprake, aangezien Mehmed nu niet werkt, geen dagbesteding heeft en nog steeds langs gaat bij oude vrienden.

John geeft in eerste instantie aan dat het voor hem moeilijk was om te stoppen met de verkoop met drugs, omdat hij aan het geld gewend was. Hij stopt uiteindelijk toch met het plegen van delicten, omdat hij in de gevangenis moet zien hoe zijn dochter opgroeit. Zijn verantwoordelijkheidsgevoel groeit. Hij heeft ook gemerkt dat vrienden hem niet steunden en heeft daarom het contact verbroken. In de gevangenis begon hij aan onderwijs, zodat hij wanneer hij vrij kwam, verder kon met zijn leven. Hij heeft hier gezien dat hij ook met minder geld kan leven. Hij noemt het belang van de eigen wil om te stoppen. Hij hoeft geen steun van anderen: *'want als ik het wil doen, moet ik het op mezelf doen. Als ik op anderen ga rekenen en ze vallen weg dan... nou op wie moet ik dan steunen? Dus ik heb het puur uit mezelf gedaan.'* Hij heeft tevens zijn uiterlijk veranderd: zijn lange vlecht is eraf en zijn gouden tanden eruit, wat hem een andere uitdrukking geeft. Ook geeft hij aan dat hij nu *'rustiger, relaxter is'* omdat hij niet steeds hoeft te denken dat de politie hem kan pakken. Ondanks dat politie en detentie niet worden genoemd als keerpunt, lijken ze wel een rol te spelen in het stopproces van John. Dit geldt ook voor Leon. Wanneer Leon tijdelijk besluit te stoppen met criminaliteit, krijgt hij het besef dat wanneer hij door de politie wordt gepakt, hij een zeer groot probleem heeft. Ook is hij bang dat hij van het leven beroofd wordt door rivaliserende criminelen. Hier is de rationele keuzetheorie terug te zien, aangezien de kosten worden afgewogen tegen de baten. Leon kiest er uiteindelijk voor helemaal te stoppen met criminaliteit. Hij begint dan een nieuwe opleiding en richt zijn leven anders in.

Tot slot is er de Nederlandse, 31-jarige Peter, bij wie middelen op generlei wijze een rol hebben gespeeld bij het begin, het verloop of het beëindigen van de criminele carrière. Peter werd op jonge leeftijd gepest en begint pas op 26-jarige leeftijd met het plegen van delicten, namelijk met het witwassen van geld. Het motief voor de delicten was: *'een stukje onzekerheid, door geld uit te geven, vinden mensen je aardig'*. Nadat hij opgepakt wordt, is hij gaan nadenken over de waarde van geld in het leven. Waar geld een motief was voor het plegen van delicten, speelt dat geen rol bij het stoppen: *'je hebt altijd een moment dat je een beslissing maakt dat je dit niet meer wilt, dan kijk je niet meer naar dat geld.'* De gevangenisstraf heeft voor Peter een afschrik-effect: *'het enigste wat je voor je zelf moet beslissen is ik wil dit niet meer, ik wil nooit meer vast komen te zitten'*. De combinatie van detentie, bezinning en steun vanuit familie hebben een rol gespeeld bij het stopproces. Peter lijkt zijn identiteit te hebben veranderd. In de gevangenis heeft hij geleerd om zekerder te worden van zichzelf en hij hecht nu een andere waarde aan het leven. Waar hij eerst gericht was op materiele zaken, vindt hij nu andere dingen belangrijk: *'gewoon werk, huisje, boompje, beestje. Heel simpel, het genieten van die hele fijne dingen'*.

Concluderend kan worden gezegd dat middelen een minimale rol in het stopproces. Voor de respondenten lijken sociale factoren in combinatie met de actieve inbreng belangrijker te zijn.

Conclusie

In dit onderzoek staat de vraag centraal wat de rol van middelen is op het stopproces van de respondenten. Er is eerst gekeken naar het middelengebruik van de respondenten en de relatie van middelen met de delicten. De vijf respondenten ouder dan 22 jaar hebben niet of nauwelijks middelen gebruikt. Twee van de jongere respondenten, Mehmed en Ajani, gebruikten af en toe middelen. Bij twee respondenten, Angela en Hassan, is er sprake geweest van problematisch middelengebruik. De verslaving aan softdrugs heeft bij Hassan geleid tot het plegen van eigendomsdelicten (het economisch compulsief verband). Mehmed gebruikte middelen voorafgaande aan eigendomsdelicten om rustig te worden. Hierdoor werd de het plegen van delicten vergemakkelijkt (het psychofarmacologisch verband). Angela en Ajani menen dat middelen geen directe invloed hadden op het plegen van delicten, alhoewel het hen wel lui of agressief maakte. Voor zeven respondenten (waarvan drie zelf ook middelen gebruikten) hebben middelen een belangrijke plaats ingenomen in de criminele carrière, doordat er sprake was van drughandel op kleine of op grote schaal (systemisch verband). Het tripartiete model van Goldstein is in dit onderzoek teruggevonden, zij het niet alleen voor geweldsdelicten, maar ook voor andere type delicten.

Hoewel middelen een centrale rol innemen in de delictgeschiedenis, lijkt de rol bij het stoppen klein te zijn. Ten aanzien van het oorzakelijk verband kan worden gezegd dat voor Angela het stoppen met criminaliteit leidt tot het stoppen met middelengebruik. Echter, de motivatie om te willen stoppen met criminaliteit wordt veroorzaakt door externe factoren en factoren in de actieve inbreng, waardoor ook kan worden gesteld dat die factoren beide stopprocessen hebben veroorzaakt. Voor Annas en Patrick geldt, dat het afstand doen van middelen het einde van de criminele carrière inhoudt. Het willen stoppen met criminaliteit werd echter geïnitieerd door factoren die buiten die middelen liggen.

De relatie van middelen met desistance voor Ajani kan worden ingedeeld in het faciliterende verband. Hij geeft aan dat het softdruggebruik hem rustig heeft gehouden, waardoor het stopproces werd vergemakkelijkt. Hij blowt nu nog steeds, maar heeft prioriteiten gesteld. Tot slot geldt voor de meeste respondenten dat er geen enkele invloed is geweest van middelen op het stopproces. Mehmed gebruikt nog steeds middelen nadat hij gestopt is met de criminele carrière. Hassan stopt met blowen, maar gaat door met het plegen van delicten. Uiteindelijk leiden factoren in de human agency tot het stoppen met middelengebruik.

Overeenkomstig met de literatuur over desistance, komen de actieve inbreng in combinatie met externe factoren in dit onderzoek naar voren als belangrijke factoren in het stopproces. Opvallend is hierbij de rol van de gevangenis. Enerzijds leidt dit tot deviancy training, maar anderzijds ook tot een moment van bezinning, het leren van vaardigheden en afschrikking.

Discussie

Dit onderzoek heeft een aantal beperkingen. Ten eerste zijn resultaten gebaseerd op een kleine steekproef, waarbij voor de selectie gebruik is gemaakt van de sneeuwbalmethode. Om aan de hand van die methode uitspraken te kunnen doen, moet er voldoende variatie zijn bij de geïnterviewden (Kleemans, Korf & Staring, 2008). Het de vraag of er voldoende variatie is. Maruna (2001) geeft daarnaast aan dat men zich bewust moet zijn van een selectie-effect. De respondenten van dit onderzoek zijn aangereikt via reïntegratiewerkers uit het veld. Zij dragen vaak succesverhalen aan van respondenten die leuk, knap en aardig zijn omdat zij nu eenmaal passen in een succesverhaal. Ook moet er rekening worden gehouden met sociaal wenselijke antwoorden van de respondenten. In dit onderzoek is gewerkt met zelfrapportage en er is geen gebruik gemaakt van controle middelen of datatriangulatie (Baarda, de Goede & Teunissen, 2005). Kleemans, Korf en Staring (2008) raden dit aan omdat het de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek vergroot. In volgend onderzoek is het dus belangrijk om controlemiddelen toe te passen. Tevens wordt aanbevolen gebruik te maken van een grotere steekproef.

Een andere belangrijke beperking van dit onderzoek is dat het onderzoek op één moment heeft plaatsgevonden. De vraag is dan of er sprake is van desistance of van een periode waarin tijdelijk gestopt is met het plegen van delicten, ook wel met 'intermittency' (Kazemian, Piquero) of 'zig-zag-patroon' aangeduid (Laub & Sampson, 2003). Toekomstige onderzoekers zullen wellicht moeten werken met longitudinaal onderzoek, zodat er voldoende bewijs is om te spreken van desistance en niet van een tijdelijke status van gestopt zijn.

Tot slot is het van belang te benoemen dat voor het beantwoorden van de specifieke vraag naar de rol van middelen bij het stopproces weinig informatie voorhanden was. Ten eerste is dit veroorzaakt door de vraagstelling in het interview. De antwoorden op de vragen zijn niet voldoende uitgediept, waardoor belangrijke informatie mogelijk is blijven liggen. Daarnaast was er bij de respondenten in beperkte mate van middelengebruik, waardoor er niet voldoende data waren om harde uitspraken te kunnen doen. Een aanbeveling voor toekomstig onderzoek is om meer variatie in te hebben frequente, aard en soort middelengebruik van de respondenten.

Referenties

- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *The American psychologist*, 55, 5, 469- 480.
- Ayers, C.D., Williams, J. H., Hawkins, J. D., Peterson, P. L., Catalano, R. F. & Abbot, R. D. (1999). Assessing correlates of onset, escalation, de-escalation, and desistance of delinquent behavior. *Journal of quantitative criminology*, 15, 3, 277- 306.
- Baarda, D. B., de Goede, M. P. M. & Teunissen, J. (2005). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/ Houten: Wolters- Noordhoff Stenfert Kroese
- Born, M. Chevalier, V. & Humblet, I. (1997). Resilience, desistance and delinquent career of adolescent offenders. *Journal of Adolescence*, 20, 679- 694.
- Burnett, R. (2004) To offend or not to reoffend? The ambivalence of convicted property offenders (pp. 152-180), in Maruna, S. & Immarigeon, R. (red.). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton Willan Publishing.
- Busways, S. D., Brame, R. & Paternoster, R., (2004) Connecting desistance and recidivism: measuring changes in criminality over the lifespan (pp. 85-151), in Maruna, S. & Immarigeon, R. (red.). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton Willan Publishing.
- D'Amico, E. J. Orlando, E., Miles, J. N. V. & Morral A. R. (2008). The longitudinal association between substance use and delinquency among high-risk youth. *Drug and alcohol dependence*, 93, 1-2, 85- 92.
- Dijk, J. J. M. van, Sagel- Grande, H. I. & Toornvliet, L. G. (2006). *Actuele criminologie*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Dodge, K. A., Coie, J. D., & Lynam, D. (2006). Aggression and antisocial behavior in youth (pp 719-788), in N. Eisenberg, W. Damon & R. M. Lerner (red.), *Handbook of child psychology: Vol. 3, social, emotional, and personality development (6th ed.)*. Hoboken, NJ, US: Wiley.
- Dodge, K. A., Dishion, T. J., & Lansford, J. E. (2006). Deviant peer influences in intervention and public policy for youth. *Social Policy Report*, 20, 1-19.
- Donker A. G. & Slotboom, A. (2008). Adolescentie en delinquentie (pp. 91- 108) in I. Weijers (red.) *Justitiële interventies voor jeugdige daders en risicofactoren*. Den Haag: Boom juridische uitgevers.
- Farral, S. (2004). Social capital and offender reintegration: making probation desistance focused (pp. 57-84), in: Maruna, S. & Immarigeon, R. (2004). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton Willan Publishing.

- Farral, S. & Bowling, B. (1999). Structuration, human development and desistance from crime. *British Journal of Criminology*, 39, 2, 253- 267).
- Junger, M., Mesman, J., & Meeus, W. (2003). *Psychosociale problemen bij adolescenten. Prevalentie, risicofactoren en preventie*. Den Haag: Ministerie van VWS / Van Gorcum.
- Kazemian, L. (2007). Desistance from crime. Theoretical, empirical, methodological and policy considerations. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23, 1, 5 -27.
- Kleemans, E. R., Korf, D. J., & Staring, R. (2008). Mensen van vlees en bloed. Kwalitatief onderzoek in de criminologie. *Tijdschrift voor criminologie*, 50, 4, 323- 336.
- Korf, D.J. (2008) Drank en drugs (pp. 237- 259) in: Weijers, I. & Eliaerts, C. (red.) *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J., (2003). *Shared beginners, divergent pathways. Delinquent boys to age 70*. Massachusetts: Harvard University Press
- LeBel, T.P., Burnett R., Maruna, S. & Bushways, S. (2008). The ‘Chicken and Egg’ of Subjective and Social Factors in Desistance from Crime. *European Journal of Criminology*, 5, 2, 131- 159.
- Lodewijks, H. , Doreleijers, T, de Ruiter, C. & Wit- Grouls, H, de (2008). *Savry, handleiding voor de gestructureerde risicotaxatie van gewelddadig gedrag bij jongeren*. Zuthpen: Rentray
- Loeber, R. & Hay, D. (1997). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48, 371- 411.
- Loeber, R., Slot, N. W. & Sergeant, J. A. (2001). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Maruna, S. (2001). *Making Good: How Ex- Convicts Reform and Rebuild their Lives*. Washington: APA.
- Maruna, S., Immagireon, R., LeBel, T.P., (2004). Ex- offender reintegration: theory and practice (pp. 3-26), in: Maruna, S. & Immarigeon, R. (2004). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton Willan Publishing.
- McIvor, G., Murray, C., & Jamieson, J., (2004). Desistance from crime: is it different for women and girls? (pp. 181-200) in: Maruna, S. & Immarigeon, R. (2004). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton: Willan Publishing.
- Meijer, E. H. & Merckelbach, H. L. J. G. (2006). De leugendetector bij zedendelinquenten: niet doen! *Nederlands Juristen Blad*, 58, 79-83.

- Menard, S. & Mihalic, S. (2001). The tripartite conceptual framework in adolescence and adulthood: evidence from a national sample. *Journal of drug issues*, 31, 4, 905-940.
- Nelissen, P. (2008) Interventies op basis van bevindingen uit de levensloopcriminologie (pp. 347-358) in I. Weijers (red.) *Justitiële interventies voor jeugdige daders en risicjongeren*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Nuytiens, A, Christiaens, J. & Eliaerts, C. (2008). Stoppen of doorgaan? Recent onderzoek naar desistance from crime bij persistente jeugddelinquenten (pp. 415-428) in I. Weijers & C. Eliaerts (red.). *Jeugdcriminologie: achtergronden van jeugdcriminaliteit*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Piquero, A. R. (2004). Somewhere between persistence and desistance: the intermittency of criminal careers, in Maruna, S. & Immarigeon, R. (pp. 102-128). *After crime and punishment: pathways to offender reintegration*. Cullompton Willan Publishing. Pag nrs?
- Robson, C. (2002) *Real world research*. Oxford: Blackwell Publishing
- Schroeder, R. D., Giordano P. C. & Cernkovich, S. A. (2007). Drug use and desistance processes. *Criminology*, 45, 1, 191- 222
- Stuiveling, S. W., Brauw, W. M., de (2007). Detentie, behandeling en nazorg jeugdige delinquenten. Tweede kamer der Staten Generaal. Den Haag: Sdu Uitgvers.

Bijlage 1

Voorstellen, uitleggen dat je pedagogiek student bent en dat je dit gesprek in het kader van je onderzoek houdt, onderdeel van een groter onderzoek vanuit universiteit

A. Algemene informatie

1. Wat is je naam (blijft anoniem)
2. Hoe oud ben je?
3. Etnische afkomst:
 - a. Wat is het geboorte land van je moeder
 - b. Wat is het geboorte land van je vader?
 - c. Waar ben je zelf geboren?
4. Opvoeding
 - a. Kwaliteit van de opvoeding. Hoe zag je opvoeding eruit? Was er verschil tussen de manieren van opvoeden van je ouders, of was dat hetzelfde? Soort discipline: werd er gestraft en hoe zagen die straffen eruit? Was er sprake van warmte of juist kilheid? Verwennen, zo ja, met materiele goederen of immateriële goederen? Werd er wel eens een 'nee' verkocht, of kreeg kind altijd zijn zin?
 - b. Kwantiteit: waren je ouders vaak thuis? Toezicht en controle?
 - c. Problematiek ouders: depressie, delinquentie, taalproblemen, immigratie problemen.
5. Woonsituatie
 - a. Waar woonde je toen je werd geboren? Kenmerken huis: groot/ klein, eigen kamer, goed onderhouden.
 - b. Zijn hierin veranderingen opgetreden toen je ouder werd? (verhuizen, meer mensen op huis mee te delen, opgeknapt, verloederd, etc.
 - c. Hoe ziet je woonsituatie er nu uit?
6. Buurt
 - a. Kun je beschrijven in wat voor buurt je bent geboren? (kenmerken wijk: dichtbevolkt, multiculturele wijk, veel politie, veel delinquentie)
 - b. Zijn hier veranderingen in opgetreden (verhuisd naar andere wijk, wat waren de kenmerken van de nieuwe wijk, etc)
 - c. Kun je beschrijven in wat voor buurt je nu woont?
7. School
 - a. Hoe is het verloop van school?
 1. school aspiratie/ motivatie?
 2. spijbelen?
 3. problemen?
 - 4 Vroegtijdig gestopt?
 5. Begeleiding vanuit school
 6. Niveaubepaling basisonderwijs, middelbaar onderwijs (ZMOK, VMBO, HAVO, VWO, praktijkonderwijs etc)
 - b. Is er een vervolgopleiding gedaan? Zo ja, wat voor vervolgopleiding?
 - c. Is er ooit een intelligentie test afgenomen, weet je wat de resultaten waren?
8. Werk
 - a. Heeft persoon werk (bijbaan, of werk dat nu fulltime o.i.d wordt uitgevoerd)? Hoe lang doe je dat al?
 - b. Heeft hij/zij hiervoor baantjes gehad? (Goed opletten of er een gat zit tussen stoppen met school en beginnen met werken) Van wanneer tot wanneer heb je dat precies gedaan (lieft met jaartallen)? Hoeveel uur per week was dat ongeveer?
9. Gezinsamenstelling
 - a. Toen je werd geboren, met hoeveel familieleden waren jullie toen thuis? (ouders, zussen en broertjes)
 - b. Zijn hier veranderingen in op getreden? Zo ja: wanneer, hoe kwam dat, wat waren gevolgen hiervan voor jou en voor het gezin?
 - c. Hoe was de relatie met je zus, broer? Vertonen zij ook crimineel gedrag? Wat vonden ze ervan dat jij dat deed?
 - d. Hoe ziet de samenstelling van je familie (gezin) er op dit moment uit? (woon je nog thuis, op je zelf, heb je kinderen)
10. Persoonlijke problemen: stoornissen, zelfbeeld, relatieproblemen
11. Hulpverleningsgeschiedenis
 - a. Heb jij of je gezin hulp gehad? Welke hulp was dit?
 - b. Kun je deze hulp beschrijven? (wanneer, waarom, voor wie, hoe lang, door wie)
 - c. Wat vond je van de hulp? (doorvragen wat er goed/ fout was, wat gevoel erbij was, etc)
 - d. Heeft het geholpen, heb je wat geleerd? Zo ja, wat dan, waarom werkte dit voor jou wel of niet, wat had anders moeten zijn?

B. Delictgeschiedenis

12. Ontstaan

- a. Op welke leeftijd heb je je eerste delict gepleegd? Wat was dat voor delict? Hoe ging dat precies? Deed je dat alleen of samen. Was er een aanleiding of gebeurde het gewoon? Was het gepland? Was er groepsdruk?
- b. Hoe ging het bij de volgende keer? Gebeurde dat al snel erna; onder dezelfde omstandigheden?
- c. Hoeveel delicten heb je gepleegd?
- d. Wat voor soort delicten? (geweld, diefstal, drugs, verkoop van illegaal verkregen goederen, etc)
- e. Wanneer kwam je voor het eerst in aanraking met de politie? Hoe oud was je toen? Hoe ging dat precies? Wat vond je ervan? Hoe waren de reacties thuis? En van je vrienden?
- f. Wat kreeg je voor straf? Hoe ervoer dat? Vond je die straf terecht? Maakte het indruk? Had je spijt van wat je had gedaan?
- g. Kun je iets zeggen waarom je deze dingen deed? Was het de kick, geld, meedoen met vrienden, verveling op straat, haat naar anderen, niet te beheersen agressie, vond je het 'stoer', kreeg je er positie/ status mee?
- h. Heb je voorafgaande aan of ten tijde van de delicten alcohol en/ of drugs (softdrugs/ harddrugs) gebruikt? Kun je aangeven wat de rol hiervan was bij de delicten? Wat was eventueel de rol van drugs of drank na het plegen van het delict? (bijvoorbeeld schuldgevoel wegdrinken/ blowen?). Wat was de frequentie, aard en omstandigheden van druggebruik?
- i. Had je in die tijd een vriend(in) en zo ja, wat voor rol speelde die relatie in je leven? Heb je het idee dat je relatie invloed had op je gedrag? (Bv bevorderen of remmen?) Wist je partner ervan af dat je delicten pleegde en zo ja, wat vond hij/zij daarvan? Was het bespreekbaar? Hoe stond hij/zij tegenover criminaliteit? (Wat vond hij/zij ervan?) Pleegde hij/zij misschien ook delicten?

13. Vrienden

- a. ik wil graag iets meer weten over je vrienden. Weten je vrienden dat je delicten pleegde? Heb je vrienden die daar niet van op de hoogte zijn?
- b. Wat vonden je vrienden er van dat je delicten pleegde?
- c. Heb je delicten samen met vrienden gepleegd, of alleen (of: welke samen, welke alleen)
- d. Kun je iets zeggen over de invloed van vrienden op het plegen van delicten
- e. Heb je ook vrienden die delicten plegen niet goedkeuren? (
- f. (eventueel nog vragen naar wat ouders, familie ervan wisten, hoe die daarmee omgingen)
- g. Gebruik(t)en die vrienden drugs of alcohol?

C. Stoppen

1. Wanneer begon je serieus na te denken over stoppen met delicten?
2. Hoe ging dat? Waren er bepaalde gebeurtenissen of was er iemand die daar een grote rol bij speelden? Ging het over de toekomst of meer willen stoppen met de huidige situatie vraagt
3. Hoe ging het verder? Lukte dat ook meteen? Waardoor niet; wat maakte het moeilijk? Waar woonde je toen? Was er iemand/waren er mensen met wie je in die periode veel contact had? Van wie kreeg je steun? Wat was de rol van de vader, moeder, broertje of zusje daarin?
4. Kun je zeggen dat je op een gegeven moment echt een plan had om te stoppen?
5. Wanneer dat je het gevoel dat het je echt ging lukken om te stoppen?
6. Heb je sindsdien een goede dagbesteding gevonden of je tijd op een andere manier ingevuld? Had je sindsdien het gevoel dat je meer te verliezen had?
7. Heb je sindsdien nog geregeld contact gehad met je oude delinquente vrienden? Hoe stonden zij tegenover het feit dat jij ophield met criminaliteit? Hoe ervoer je dat?
8. Kom je nog wel eens in de verleiding om dergelijke dingen te doen?
9. Het zijn nog wel eens heimwee naar die vroegere periode?
10. Wat zijn de dingen die jou daar nu van afhouden?
11. Aan welke personen heb je het uiteindelijk te danken dat je bent gestopt?
11. Wat is denk je de rol van alcohol en drugs geweest bij het stoppen van het plegen van delicten? (gebruikt hij het nu nog steeds, of is hij gestopt? Of zijn er veranderingen opgetreden in gebruik?)
12. Had je ten tijde van het stoppen een relatie? Zo ja, was dat dezelfde als toen je delicten pleegde of een andere relatie? Hoe stond hij/zij toen tegenover criminaliteit? Heb je het idee dat die vriend(in) een rol speelde in het stoppen? Bijvoorbeeld: bevorderen of remmen. Pleegde hij/zij ook (nog) delicten? Hebben jullie over het plegen van delicten en stoppen gesproken? Heb je het idee dat je vriend(in) een rol heeft gespeeld in jouw stopproces?
13. In de tijd dat je delicten pleegde, had je toen werk/school? Wist je baas/school van de delicten? Hoe reageerden ze hierop? Had je, in de tijd dat je stopte, een (sterke) band met je collega's/baas of met je studiegenoten/leraren? Wat betekent werk/school voor je (word je er bijvoorbeeld zelfverzekerder door, betekent het financieel veel, krijg je er het idee door dat je leven nut heeft)? Voelde je jezelf in de tijd rond het stoppen verantwoordelijk voor je werk? Had je het idee dat je werk zorgde voor sociale controle? Denk je dat het werken een rol heeft gespeeld in het stoppen?